

Bokmelding

Synnøve Sakura Heggem

Sogneprest Nesodden

synnoveteolog@hotmail.com

Gracia Grindal:

Preaching from Home. The Stories of Seven Lutheran Women Hymn Writers
ISBN 978-0-8028-6501-4

Grand Rapids, ML: W. B. Eerdmans Publishing 2011

De sju kvinnene er Dorothe Engelbretsdatter (1634–1716), Birgitte Hertz Boye (1742–1824), Berthe Canutte Aarflot (1795–1859), Lina Sandell (1832–1903), Britt G. Hallqvist (1914–1997), Lisbeth Smedegaard Andersen (1934–) og Gracia Grindal (1943–), forfatteren av boka. De kommer fra Norge, Sverige, Danmark og USA. Salmespiritualitetens skandinaviske og transatlantiske signatur blir tydelig. Når stemmen fra USA til overmål er forfatterens egen – en aktiv salmeskaper, professor i retorikk (nå emeritus) ved Luther Theological Seminary i St Paul, Minnesota – blir også noen globale kjennetegn ved luthersk, feminin salmetradisjon belyst. Grindal er lommekjent i sentrale deler av nordisk kirke-, kultur-, fromhets- og teologihistorie. Hun formidler informert og ledig i vekslingen mellom et utenfra- og et innenfraperspektiv. Helt unntaksvis blir enkelte passasjer for detaljert refererende, mer enn fortellende og analyserende.

Luthersk salmesang bygger på tradisjoner hvor Davidsharpen og Salmenes bok i Bibelen er ursymboler på hellig sang, dans og spill for guddommen. Munken, musikkfilosofen, luttpilleren, salmedikteren og reformatoren Martin Luthers (1483–1546) protest mot religiøs undertrykkelse og vilje til å skape noe nytt, ville ikke ha lyktes uten denne nye genren: *folkelig sang på morsmålet*. Mennesker skulle kunne henvende seg direkte til det hellige gjennom egne ord, uten prester og andre formidlere. Verdslige – gjerne danse-melodier – ble knyttet til gammel og ny religiøs sangpoesi. Salmer ble et grunnpremiss for utbredelse av den nye lære og dannelse av nye fellesskap i hjem, skole, på jordene og i kirkerom – med andre ord: et uhyre mobilt medium. Grindal er forbilledlig i beskrivelsen av det lutherske

som identitetsmarkør og historisk prosess. Uten denne demokratiseringen av det hellige ville disse kvinnene aldri kunnet skape salmepoesi til fellesskapet.

Preaching from home er konkret og symbolsk forstått, siden prekestolen – ordets autoritetsgivende sted – flyttes fra kirke til hjem når kvinner begynner å dikte selv. Grindal viser hvordan kultur endres «nedenfra» på grunn av fromme kvinner til tross for motreaksjoner og fordommer, før som nå. Vi ser hvordan deres innsats radikalt utfordrer forståelsen av det hellige som knyttet til ett sted (innvidd kirkerom) og ett kjønn (mannen som salmeskaper og forvalter av det hellige). Det er et tankekors at f.eks. Lisbeth Smedgaard Andersen – den eneste presten blant de sju – knapt får særlig mindre motstand i Danmark enn flere av de andre, til tross for tidsforskjellen. Grindals kjennskap til variasjoner mellom de aktuelle landene gjør framstillingen ekstra interessant.

Prestegårdskulturen er en grunnleggende forutsetning for at disse kvinnene ble diktere. Dette er en rød tråd i framstillingen. De er omgitt av fedre eller sønner som er prester, ofte med brede kulturelle interesser. Grindal er suverent informativ når hun forteller salmedikternes livshistorier, de personlige, familiære, sosiale, (kirke)politiske og mentalitets-historiske. Forutsetninger for og følger av disse kvinners sangpoesi er forbillig beskrevet. Deres forhold til poesi generelt og til kirke og kultur skildres troverdig og spennende. En blir opplyst og får lyst til å vite mer. Vi får f.eks. vite hva som gjorde at Dorothe Engelbretsdatter ble Norges første kvinnelige forfatter, betydningen av hennes omgang med blant andre Petter Dass og Thomas Kingo, og at hun mistet ni barn og en elsket mann. Grindal skriver for lesere som vet mye fra før, og for lesere som vet mindre når hun f.eks. forteller om Birgitte Boyes kamp med et til dels nedlatende mannsdominert miljø. Boye fikk langt mindre plass i salmekanon enn hun fortjente, men er stadig husket på grunn av sine (høystemte) høytidsvers til jul, påske og pinse. Berthe Kanutte Aarflot kan ikke forstås uten på bakgrunn av haugianismen på 1800-tallet som var langt mer kvinnevennlig med hensyn til lederskap enn i århundrene før. Selv om Grindal gir relativt stor plass til f.eks. Hans Nielsen Hauge som forutsetning for Aarflots liv og virke, så lykkes hun nettopp med å knytte an til kjente menn i de ulike tidsperiodene som viktige forutsetninger for kvinnenens bidrag til kulturarven. Det kreative samarbeidet mellom Britt G. Hallqvist og den norske komponisten Egil Hovland kaster f.eks. lys over sangpoesiens avhengighet av tekst og tone i samspill. Salmepoesi som brukskunst er underbelyst, og det er også kvinner som del av denne folkelige tradisjon. Grindal synliggjør presist og kunnskapsriktig urettferdigheten i at disse kvinner har vært undervurdert og til dels oversett.

Et hovedomdreiningspunkt i Grindals forsøk på å definere en luthersk salme er tre klassiske salmetyper: *praising* (Augustins salmeideal), *praying* og *preaching* (Luthers salmeideal), altså salmen som lovprising, som bønn, og som preken. Det var da Grindal selv virkelig oppdaget hva det betyr at den lutherske salme er en preken i bilder at hun fant sin egen måte å skape salmer på. Boktittelen viser – både historisk interessant og som personlig overbevisning – hva det betyr at en luthersk salme er nettopp dét. Men kan en luthersk salme defineres så smalt? Og gjør slike distinksjoner rett mot salmen som fenomen i dag, hvor livssyn og religion på en helt annen måte enn tidligere er til stede samtidig?

Grindal har et skarpt blikk for kvinnenens forhold til Gud som far og til egne fedre. Hun lykkes med å få fram spenningen og forskjellen mellom disse primære relasjoner.

Men når hun er ignorant overfor opphav som mor, og mange års forskning omkring gudsbegrepets kjønnede problemer (se f.eks. Sallie Mc Fague, *Models of God, Metaphorical Theology, The Body of God*) – bortsett fra en fortjenstfull behandling av morsbildene hos Lina Sandell – blir det noe opplagt mangelfullt med analysene. Den danske salmeboks grunnleggende metafor er selve kjærlighetsrelasjonen mellom mennesket og Gud (se Troels Nørager, *Hjerte og Psyke*). Salmevitene skylder å gjøre oppmerksom på både rikdommen og utfordringene som knytter seg til en slik salmeretorisk kjernesannhet knyttet til kjønn og relasjoner. Grindal kommenterer f.eks. behørig flere av dikternes bruderetorikk – en eldgammel salmepoetisk og global tradisjon knyttet til opphavsmyster – men unngår å kommentere hvor omdiskutert dette billedkomplekset er, ikke minst blant feministteologer (f.eks. Mary Daly: «If God is Male, Male is God»). En av Danmarks største salmediktere, N.F.S. Grundtvig (1783–1872), forsvarte bruderetorikken, men omskapte den totalt, nettopp for at den skulle speile likeverdighet mht. til kjønn, både som antropologi og teologi. Han kunne derfor tale om Kristus som både mann og kvinne, om *Guds Datter*, og om *Moder vor i Himmerig*. Grindal framstår så å si uberørt av disse diskusjoner.

Hva er en salme? Hva er hellig tekst og hellig tone? Er det tekst, tone eller kontekst som avgjør?

Er en låt enten hellig eller sakral? I boka *Sacred Sound. Experiencing Music in World Religions* anfeker og utvider Guy S. Beck definisjoner av salmer fundamentalt. Det er befriende og utfordrende for den poetiske genre som vi er blitt vant til å kalle salmer. I boka *Preaching from Home* er vi innenfor en konfesjonell salmediskurs, hvor Becks fundamentale utfordringer knapt eksisterer. Gracia Grindal skriver svært godt og bretter ut et landskap som er spekket med historisk, teologisk, kulturell og retorisk viten. Hun har valgt et underbelyst tema: kvinner som skaper, redigerer og formidler gjennom poetiske sangtekster. Ved å fortelle historiene til sju salmeskapende kvinner mellom 1600-tallet og i dag leverer hun en studie som fyller et tomrom som har hindret adekvat diskusjon om kvinner som forfattere av religiøs sangpoesi, om forholdet mellom hellig og sekulær poesi, osv. Hun gjør det fra en praktiker og en teoretikers ståsted. Men hun setter også grenser for sine lesere ved ikke å inkludere viktige innspill til debatter om hellig tekst og tone i dag.

Grindal kommer stadig tilbake til en vesentlig forskjell mellom det å skape brukstekster som fungerer og det å skrive ut fra teologiske innsikter og debatter (*theology*). Hennes ideal for salmepoesi er troskap mot gjenfortelling, visualisering og utlegning av bibelfortellinger så tett på samtidens formspråk som mulig. Det er svært opplysende når f.eks. Britt G. Hallqvists salmepoesi blir beskrevet som naivistisk og til dels humoristisk, med bevisst parkering av f.eks. Rudolf Bultmanns avmytologiseringsprosjekt som dominerte i forskningen og til dels i kirken. Men når *teologi* gjennomgående blir et negativt ladet begrep, kan en også savne større forståelse for de eksistensielle motiv som dypest sett driver enhver teologi fram.

Hva er såkalt hellig tekst og såkalt sekulær tekst i flerkulturelle samfunn? Det er et høyst komplisert tema. Mye står på spill. Hvem har definisjonsmakten? Grindal lykkes bedre med å behandle de historiske, konfesjonelle sider ved forholdet mellom kirkelig kultur og kultur i sin alminnelighet enn når hun behandler samtiden. Siden lutherske salmer ble til av de fundamentale utfordringer ved å kombinere dansemelodier med hellige tekster og ord, er det en opplagt luthersk sak å ta inn over seg disse kompliserte utfordringene. Dermed er vi

tilbake til noe av det Guy S. Beck inviterer til i sin bok *Sacred Sound*, hvor et tverrkulturelt perspektiv og en mer åpen salmedefinisjon styrer blikket.

Hva med de syngende og lesende? Det er selve sang- eller leseakten som gjør en salme til en salme. Situasjonen til de faktisk syngende fra sangakt til sangakt gjør en forskjell og skaper uendelige variabler. De salmesyngende er både en forutsetning for og et aktivt perspektiv i Grindals bok, men kunne kanskje fått enda større oppmerksomhet. Hvis salmer først og fremst er *partitur* og inviterer til grader av berøring, medopplevelse, aksept, dialog eller kamp og protest mellom de syngende, tekst, tone og situasjon, krever det nye studier. Allerede Grundtvig spurte seg: Hva betyr det at et lite barn, en gutt eller en jente, kvinne eller mann, den ene eller den andre forsamling, legger *sin stemme* inn i salmen – enten den er preken, lovsang, bønn, eller rett og slett: *tekst + tone* – fortolket som et mest mulig åpent og mangfoldig fenomen? Salmer som speil, gåte eller lignelse – som Grundtvig ville ha sagt – bringer fram flere speilingsmuligheter enn de Grindal tilbyr oss. Jakten på nye grenseoppganger med hensyn til hva en salme er, hva en tekst er, hva en tone er og hva tekst og tone og syngende kropper til sammen er som ulike situasjoner, er grunnleggende for forståelse og forvaltning av salmer.

Grindal har med *Preaching from Home* gitt nordboere og verdensborgere en bok jeg tviler på at få, om noen, andre kunne ha skapt. Det sier mye om henne, om USA, om salmetradisjon og om mangel på oppmerksomhet omkring sang- og salmepoesi i akademiske miljø i Norden.